

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע יתרו תשפ"ו

מהפכה משפטית? איזה שופטים קיבלו מינוי בהמלצת יתרו? חלק א
הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"אבן דרך" משמעותית בחיים הציבוריים של עם ישראל כעם, נחשבת ההמלצה על מינוי שופטים ביוזמת יתרו, כבר בתחילת דרכו כעם, זמן לא רב אחרי יציאת מצרים (לא נכנס במסגרת קצרה זו לדיון אם זה קרה לפני מתן תורה או אחריה). בפשוטות, זה הצעד הראשון של מה שהיה מפורסם בכל הדורות כ"צדק יהודי" - מערכת משפט שהפכה לסמל. וז"ל הכתוב (בקיזור): ויהי מן מן משה וישיב משה את העם על משה מן הבקר עד הערב: ויבא חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן הבקר עד ערב: ויאמר משה לחתנו כי יבא אלי העם לדרוש אלהים: כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודיעתי את חקי האלהים ואת תורתיו: ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה: נבל תבל ... כי כבוד מלך הדבר לא תוכל עשהו לבדך: עתה שמע בקלי איני עשיתי ויהי אלהים עמך.... ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות: ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדל יביאו אליך וכל הדבר הקטן ושפטו הם והקל מעליך ונשאו אתך: אם את הדבר הזה תעשה וצוה אלהים ויכלת עמך וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום" (שמות יח, יג-כג).

לכאורה, פרשה זו חוזרת בתחילת ספר דברים - משנה תורה. בנאומו הראשון של משה רבנו הוא משתף אותנו: ויאמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם: ה' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: ... איכה אפשר לבדי טרחתם ומשאתם וירבכם: הברו לכם אנשים חכמים ונבונים וידעים לשבטיכם ואשיכם בראשיכם: ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות: ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתם אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות ושטרים לשבטיכם: (טז) ונצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: לא תפירו פנים במשפט פקטן פגול תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבו אליו ושמעתיו" (דברים א, ט-יז).

ישנם הבדלים משמעותיים בין שתי הפרשיות. נמנה את המרכזיים שבהם.
א. ביקור ויוזמתו של יתרו אינם נזכרים בספר דברים. שם היוזמה היא של משה רבנו בעקבות הריבוי הטבעי המבורך של העם.
ב. בפרשתנו העם סביל ואיננו לוקח חלק בתהליך, בפרשת דברים העם שותף בהחלטה ובביצוע.
ג. רשימת התכונות הנדרשות מן המועמדים שונה.

ד. המטרה של ההליך בפרשתנו היא להוריד את העומס מכתפי משה - "והקל מעליך", ולכן יש להביא למשה רק את "הדבר הגדל". לעומת זאת, התוצאה הנדרשת בפרשת דברים היא: "ושפטתם צדק", ולכן מופיעות גם הנחיות מעשיות לשופטים כמו "שמע בין אחיכם, לא תפירו פנים במשפט, פקטן פגול תשמעון, לא תגורו מפני איש".

נבחן כיצד חז"ל התייחסו לשאלות אלה, ואז נאחז בענווה בשולי גלימותיהם ונציע פתרון.
חז"ל לא התייחסו בצורה ישירה להבדלים אלה ורק קישרו בין שתי הפרשיות בהתייחס לשאלת הכישורים הנדרשים ממקבלי המינוי. נצטט מלשון הפסיקתא: "זו אחת מז' מדות שאמר לו יתרו למשה שנאמר (שמות יח, כא) ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע הרי ד' בפרשת וישמע יתרו, וג' בפרשה זו ולא מצא אלא שלשה וגאלו נבונים לא מצא" (פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) דברים דף ע"ב).

גם הרמב"ם התייחס לשתי הפרשיות כפרשה אחת, המופיעה בשני מקומות בתורה, ומנה את התכונות הנדרשות מחברי הסנהדרין: "אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמת התורה בעלי דיעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות..." (סנהדרין פ"ב ה"א). לאחר מכן הוא מונה את הנדרש מכל דין: "בית דין של שלשה אף על פי שאין מדקדקין בהן בכל אלו הדברים צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים ואלו הן: חכמה, וענוה, ויראה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב, וכל אלו הדברים מפורשין הן בתורה (בפרשת יתרו ובפרשת דברים), הרי הוא אומר אנשים חכמים ונבונים..." (שם, שם ה"ה).

גם רש"י, ונכדו הרשב"ם בחומש שמות, ביארו את שני המקורות על דיינים בדיני ממונות, וגם הרמב"ן ביתרו, ובכור שור בדברים רואים בשתייהן שני תיאורים של מאורע אחד שהתרחש בזמן שיתרו בא לבקר.

בשבוע הבא, בע"ה, נעייין בשיטת רבי אברהם, בנו של הרמב"ם שיפתח לנו כיוון חדש שקשור לשאלת הפרדת הרשויות ושמירת עצמאותן, וגם יתן תשובה אחרת לשאלה מי הם השופטים?

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לעי לוי זשבת

הרב משה מרדכי ארנר
א' בניסן תשפ"ה

לע"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	הרב ראובן וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תשפ"ה)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	יעקב מאיר רוסק ז"ל נלב"ע י"ג בטבת	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	נפתלי בן שלמה מרמורש כ"ז כסלו תשפ"ב		

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

WWW.ERETZHEMDAH.ORG / Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

לחם משנה

בשבת האחרונה קראנו על מתן המן לישראל במדבר. שם הקב"ה מצווה שביום ששי יקחו לחם משנה. במסכת שבת (דף ק"ז ע"ב) רבי אבא לומד מכך שבשבת חייבים לבצוע שתי ככרות. רב אשי מספר שרבו, רב כהנא, היה לוקח שתי חלות אך בוצע חלה אחת בלבד, שכן נאמר "לקטו לחם משנה" – לחם המשנה הוא בלקיטה, ולא באכילה. התבוננות באמירה זו מעלה מספר מחשבות: ראשית, אכן ביום ששי עם ישראל לקטו שתי מנות של מן, אך בשבת הם אכלו מנה אחת בלבד. לא היה לעם ישראל יותר מן בשבת. בשבת היה להם בדיוק אותה הכמות שהיה להם יום יום. העניין הוא שבשבת אין אפשרות ללקט, ולכן נאלצו ללקוט פי שניים ביום ששי. נראה שרב כהנא אומר שהדרך האידיאלית לזכור את מופת המן הוא על ידי לקיחת שתי ככרות ובציעה של רק אחד מהם כל פעם, כמו שעשו ישראל במדבר. מבחינה עקרונית היה מקום להציע מנהג קיצוני יותר: לקנות שתי חלות ביום ששי, לאכול אחד ביום ששי ואת השני בשבת. כמובן שבדרך זו לא נשים לב שיש כאן לחם משנה, ולכן יש צורך ששתי הככרות יהיו לפנינו בו זמנית. הדבר מעלה תהייה נוספת: בכל דברינו טמונה הנחה שהצורך בלחם משנה הוא זכר למופת המן. אם כך הדברים, על פניו אין קשר מהותי בין מעשה המן וחובת השבת. אם כך, התזכורת של המן מתבצעת (תרתי משמע) בשבת, אך היא שונה, לדוגמא, מחובת הקידוש.

נראה שהראשונים חלוקים בשאלה זו. הר"ן (על דפי הריף שם) מביא את שיטת ר"ת, האומר שחובת נשים בלחם משנה נובעת מכך שאף הן היו באותו הנס, בנס המן. הר"ן עצמו מתפלא על שיטה זו: לכאורה נשים חייבות בלחם משנה כמו שהן חייבות בקידוש ובכל שאר חיובי שבת! נראה שר"ת סובר שלחם משנה הוא זכר לנס של המן, ואינו מחובר מהותית לחובת השבת. בפועל ישנן עדויות שבימי קדם, במקומות בהם היה מקובל שנשים אכלו בנפרד מהגברים, לא היו מקפידים על כך שבצד של הנשים ישתתפו באכילת הלחם משנה. פעמים רבות הנשים היו מתחילות את סעודתן בנפרד אחרי שהגברים כבר בצעו את הלחם משנה. האחרונים הציעו מספר אפשרויות מדוע:

הרב שלמה קלוגר (בשו"ת האלף לך שלמה) מסביר הסבר מפתיע, שמסקנתו שנשים אינן חייבות בלחם משנה. הוא מצדד כשיטת ר"ת, שלחם משנה הוא זכר למן. אך הוא מזכיר לנו שהמן ניתן במסגרת התלוות של עם ישראל. מבחינה עקרונית היה נכון יותר שעם ישראל יאכלו אוכל טבעי יותר, אך לא הייתה להם סבלנות, ולכן הקב"ה הוריד להם את המן מן השמיים. אם כך, אותו זכרון למן הוא מורכב: מצד אחד, זה זכר לנס. מצד שני, זו תזכורת לכך שהקב"ה שינה את הטבע בשל התלוות שלנו. התזכורת הזאת אינה בהכרח טובה. היא מזכירה לנו לא להיות חסרי סבלנות, בגלל שהקב"ה ידאג למזונותינו לפי רצונו. הוא מראה מהמדרש שחסרי הסבלנות בעם ישראל היו הגברים, ולא הנשים. לכן הגברים זקוקים ללחם משנה, להזכיר להם לסמוך על הקב"ה יותר, ואילו הנשים אינן זקוקות לכך!

האשל אברהם (סימן רעד) מציע תשובה שונה: הוא אומר שהנשים יוצאות ידי חובת לחם משנה בכך שהן שומעות את ברכת 'המוציא' על לחם המשנה של הגברים. והוא הדין לכל אחד: אפשר לשמוע את ברכת 'המוציא' של אדם אחר על לחם משנה, ולאחר מכן ליטול ידיים ולאכול, מפני שניתן לקיים את חובת לחם המשנה בשליחות. על פניו הדבר מפתיע. קצות החושן ייסד יסוד מפורסם בגדרי שליחות (סימן קפב): לא ניתן לקיים בשליחות מצווה המוטלת על הגוף. לדוגמא: לא ניתן להניח תפילין על ידי שליח. אפשר לבקש מאדם אחר להניח תפילין על היד שלי. אבל הוא אינו מסוגל להניח תפילין על ידו עבורי, מפני שהתפילין צריכות להיות מונחות על ידי שליח. לכאורה בלחם משנה אמור להיות דבר דומה: אדם אחר אינו יכול לבצוע ולאכול את לחם המשנה עבורי!

לכאורה הוא סובר שיש שתי מצוות נפרדות: מצווה אחת – אכילת פת בסעודה בשבת (בצמידות לקידוש). מצווה נוספת, נפרדת לחלוטין, לקיים מעמד של לקיחת לחם משנה. יש כאן הרחבה של המעשה של רב כהנא – רב כהנא הראה שאין צורך לאכול את שני הלחמים, מפני שלא כך עשו במדבר, אלא לקטו. אם הלחם משנה הוא זכר ללקיטה, הרי שלקיטה ניתן לבצע על ידי שליח. בשו"ת להורות נתן (חלק ו סימן ט) מחדד את הדברים: אנו רגילים לחשוב שמצוות לחם המשנה מקבלת את תוקפה בברכת 'המוציא' (אפשר לומר שבברכה זו החלות מקבלות את החלות). אך הגמרא במסכת שבת אומרת שאם סעדו לפני השבת, ניתן לקדש בכניסת שבת (כתבנו בעבר) על הבסיס לנהוג כך כאשר פורים חל בערב שבת). לאחר מכן לוקחים לחם משנה, אך אין ברכה נוספת, מפני שכבר בירכו ברכת 'המוציא' בשלב הקודם של הסעודה. מקיימים את הלחם משנה בהכרזה בלבד על כך שזהו לחם המשנה. כלומר: מקיימים כאן טקס של הכרזה: זכרו את לחם המשנה שהקב"ה נתן לעם ישראל במדבר כאשר נתן לחם את המן! הכרזה זו ניתן לבצע בשליחות.

כמובן שמקובל יותר לנהוג כפי שכתבו הפוסקים, להשתתף בלחם המשנה על ידי אכילה מלחם המשנה. אך גם לפי השיטות הללו יש כאן מרכיב של שליחות: אדם אחד אוהז את לחם המשנה, והמסובין אוכלים מלחם המשנה שהוא אחז, ולא הם! בדברי יציב (סימן קכו) לוקח צעד אחד מעבר: אין כאן שליחות כלל. "שליחות" היא כאשר אדם אחד מבצע פעולה, והיא נחשבת פעולה של אדם אחר. אך כאן המצווה היא לקחת לחם משנה שיעמדו במרכז פתיחת הסעודה. את זה כל המסובין עושים, בין אם הם אוכלים מהלחם ובין אם לא.

הוא מחדד את הדברים יותר: יש חובה לאכול פת בשבת מצד קביעות סעודה. חובת לחם המשנה היא חובה טקסית יותר, להזכיר את הכפל שנעשה לקראת השבת. אנו נוהגים לחבר את שני הדברים. אך מבחינה עקרונית ניתן לנתק ביניהם בדרכים נוספות. לדוגמא: כאשר מקדשים על פת הבאה בכיסנין, לכאורה נכון יותר לקחת שניים (שתי עוגות וכדו'). אמנם לא יוצאים בכך ידי חובת הסעודה, אך את הזכר למן אנו מקיימים. ישנם דיונים בשאלה אם ניתן לעשות לחם משנה כאשר אחת החלות אינן ראויות לאכילה כרגע (חלה קפואה וכדו'). הפרי מגדים אומר שניתן, מפני שיש בכך זכר למן. זהו עיקרון דומה: החובה היא לקבוע את הסעודה על שתי חלות, אך אין חובה לאכול את שתייהן. מה אוכלים זה דבר נפרד.

מצד אחד, למדנו שניתן לנתק בין סעודת השבת וחובת לחם המשנה, שבשורשה מבוססת על המופת של המן. ובכל זאת הדבר אומר דרשני: מצוות השביתה הראשונה שעם ישראל מקבלים היא המצווה לאסוף שתי מנות לפני שבת, מפני שאסור לאסוף מן בשבת.

בעבר עמדנו על כך שמהות מלאכות השבת היא לקיחה של דברים מהטבע והפיכתם לשימושיים לאדם. כל בניין המשכן עומד על מעין רצוא-ושוב – הקב"ה נתן לנו את הטבע, אנחנו מייצרים ממנו דברים השימושיים לנו (אוכל בניין בדים בגדים ועורות) ומשיבים אותם לשירות של הקב"ה. המלאכה החריגה ביותר בזה היא מלאכת הוצאה מרשות לרשות, בה השינוי בחפץ הוא הקטן ביותר: שינוי מיקומו ונגישותו לאדם בלבד.

מאז חטא אדם הראשון אנו אוכלים לחם בזעת אפינו, על ידי ביצוע מלאכות 'סידורא דפת'. אך בתקופה מסוימת עם ישראל שבו לאכילה 'מפרי עץ הגן' – מידו הרחבה של הקב"ה: בדור המדבר. שם לא אכלו את הלחם בזיע. שם הכנת המן לאכילה דרשה דבר אחד בלבד: ללקוט אותו פנימה. אין שום מלאכה אחרת. הקב"ה הזכיר אפילו לדור ההוא, שחיו במעין עולם הבא, שהם עדיין לא בעולם הבא ממש. יש מלאכה אחת שהם עדיין צריכים לעשות כדי לאכול, ואותה יש לבצע לפני השבת. לחם המשנה, שאנו בוצעים עד היום, נועד להזכיר לנו את הדבר הזה: שהשאיפה היא שיהיה זמן שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:				החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה			
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	מאירה בת אסתר	הילה צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	משה בן אסתר חיה	רבקה בת שרה בלה	חוה ראנלה בת פיילא	משה בן רחל	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה				נבו בן פריבה			דוד בן רחל

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Ra'anana, Israel

רעננה, ישראל

טבת, ה'תשנ"ז

סמכות השלטון להפקיע קרקעות והתשלום בעבורן

שאלה

אנו עומדים להגיש תביעה לבית המשפט העליון בירושלים והיינו רוצים להציג בפנינו גם את עמדת המשפט העברי ע"פ ההלכה בתחום סמכות השלטון להפקיע קרקעות וחובתו או אי חובתו לשלם על כך או לפצות את מי שהקרקע הופקעה ממנו. האם המדינה יכולה להמנע מפיצוי בטענה שהנזק איננו ממשי?

תשובה

סמכות המדינה לקבוע שימוש בקרקע פרטית לצרכי ציבור איננה מוטלת בספק¹, אם הדבר נעשה ע"פ חוק צדק קבוע ושיווינוי לכל אזרחי המדינה². מקור הלכה זו הוא בכלל המפורסם "דינא דמלכותא דינא"³. מאידך גיסא, חובת הפיצוי גם היא איננה מוטלת בספק, ומן הדין לפצות את האדם הפרטי שנתן מרכושו לטובת הכלל⁴.

כלל יסוד במשפט העברי קובע ש"דין פרוטה כדין מאה"⁵. על כן אין לשלול את זכותו של היחיד לקבלת פיצוי מכוח הטענה שהפגיעה איננה ממשית. עם זאת, גם אם נקבעה תקנה שמטרתה הגנה על מערכת המשפט או על הגופים הציבוריים המטפלים בסידור חיי האזרח, וממילא נקבעה גם לטובתו של כל חבר בחברה, יש לצמצם ככל האפשר את השימוש בסייג זה ולקבוע את גבול התקנה כמה שיותר קרוב, לטובתו של היחיד הנפגע שלא באשמתו⁶.

אין בדברינו אלה כדי לפגוע בסמכות המדינה גם להפקיע רכוש ללא תשלום פיצוי, כעונש על מעשים חמורים, כגון בגידה⁷ או פגיעה חמורה בשלום החברה כמו סחר בסמים, לפי המצב בכל זמן⁸. פעילות מסוג זה תהיה⁹ גם מכוח הכלל המפורסם "הפקר בית-דין הפקר".

¹ גמ' בבא קמא (ק"ג ע"ב), "אמר רבא, תדע דקטלי דיקלי וגשרי גשרי... ועברין עליהו", וכן ברמב"ם הל' גזילה ואבידה (סוף פרק ה), והוסיף שם על לשון הגמרא "והרס בתיים". דהיינו שיכול גם להפקיע קרקעות. שו"ע וטור חושן משפט סי' שסט ובב"י שם. אמנם מצינו הסתייגות מסוימת בדברי תוספות בסנהדרין (כ ע"ב ד"ה "מלך מותר"), אך לא נפסקו דבריו להלכה.

² טור חושן משפט סי' שסט ו"בית יוסף" שם ושו"ע.

³ רמב"ם הל' גזילה ואבידה פרק ה, טור שו"ע חושן משפט סי' שסט סעיף ו. אף שר"ן בשם התוספות (נדרים כח ע"א), "נמוקי יוסף" שם ועוד ראשונים חולקים על זה, וסוברים דבארץ-ישראל אין "דינא דמלכותא דינא", אין הלכה כמותם. ויש עוד שטענו שגם לדבריהם יש "דינא

- דמלכותא" להלכה גם בא"י, עיין "עמוד הימיני" להגר"ש ישראל סי' ז, ח, ט, בקובץ "בצומת התורה והמדינה" (ח"א) עוד מאמרים בנושא. לרוב הדעות, מקור הסמכות הוא מהסכמת העם לקבל על עצמו שלטון מסוים, לרבות חוקיו מסיו ותקנותיו.
- 4 רמב"ם (הל' מלכים פ"ד בעיקר הל' ו) "ונותן דמיהן", וכן מצינו בגמרא בבא קמא (ס ע"ב) שאף שלדוד היה מותר שלא לשלם, מכל מקום שילם. אמנם מהמקרה הנ"ל ניתן להוכיח, לכאורה, שאין חובת תשלום. וזה קשה על דברי הרמב"ם. ברם, יש לתרץ בפשטות, שיש הבדל בין מקרה שבו המלכות לוקחת דברים, ועליה לשלם, לבין מקרה שבו המלכות מכלה דברים. כגון בשריפת השעורים של דוד, שאז אין היא צריכה לשלם. ובמקרה דידן המלכות לוקחת את הקרקע, ועליה לשלם. "חזון איש" (סי' ד ס"ק טו) ו"המשפט העברי בפסיקת בית המשפט בישראל" לני רקובר (כרך א עמ' 205-204), אמנם בבבא קמא (ק"ג ע"ב) לא מפורשת חובת התשלום, ועיין שם בתוספות ד"ה היכי, אך אין להוכיח משם לנדון דידן, מכיוון ששם מדובר בתשלום אגרה מצד העוברים על הגשר. ועוד עיין "כסף הקדשים" (שו"ע חושן משפט סי' שסט ס"ב) בחובת המלכות בתשלום עבור הפקעה.
- 5 סנהדרין (ח ע"א), רמב"ם הל' סנהדרין (פ"כ הל' י) "שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של אלף מנה". הרי שחז"ל צמצמו כמה שיותר את המושג "תביעה בלתי-סבירה".
- 6 לפי דעתו של הרב נ"א רבינוביץ יש לראות את המדינה כשותפות גדולה שבה חברים כל האזרחים. לפי זה יש מקום למחילה הדדית כאשר הפגיעה היא מזערית. מהו שיעור הפגיעה שבה שותפים מוחלים זה לזה, צריך להיקבע על-פי המנהג, וחייב להיות מוגדר על-פי כללים. מאידך גיסא, יש מקום לבחון את הטענה שאלה שרכושם הושבח כתוצאה משינוי יעודה של קרקע פרטית, יצטרכו לשלם על כך לבעל קרקע זה, שהרי שינוי יעוד קרקעו הוא שגרם להשבחת חלקם שלהם.
- 7 סנהדרין (מח ע"ב), "הרוגי מלכות נכסיהם למלך", רמב"ם (פ"א מהל' אבל הל' ט), טור חושן משפט (סי' שסט) "שכן חוק המלך ליקח ממון המורד בו".
- 8 סנהדרין (מו ע"א), רמב"ם (הל' סנהדרין פ"כד הל' ד), טור ושו"ע חושן משפט (סי' ב), "בית דין מכין ועונשין שלא מן הדין". ועיין "עמוד הימיני" (סי' ט ס"ק יא-יב).
- 9 בבלי יבמות (פט ע"ב), ירושלמי פאה (פ"ה הל' א) "מנין שהפקר בית דין הפקר... וכל אשר לא יבוא... יוחרם כל רכושו...", ועיין מה שכתב "דבר אברהם" (ח"א סי' א) בעניין זה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת לכרכים ד-ט:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה